

ESPERANTO

Universala Esperanto-Asocio (en oficialaj rilatoj kun UN kaj Unesko)

Szathmári:
Nekonata
trilogio atendas
malkovron

Zamenhof:
Legendoj
kaj legindoj

Auld: 50 jaroj
da verkado en
Pajleroj kaj
stoploj

Pli firma ponto kun Unesko

Szathmári, la hungara

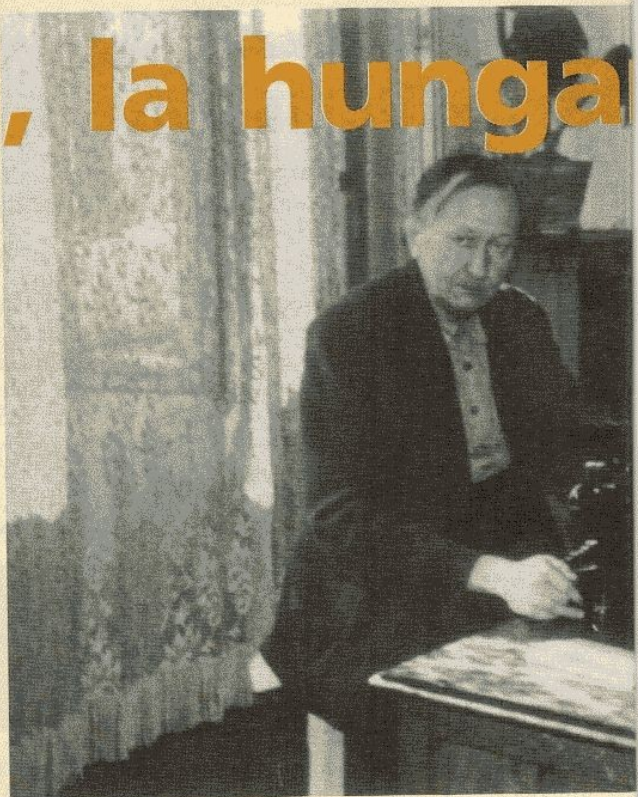
Malmultaj scias ke la jubileanta aŭtoro de *Kazohinio*, Sándor Szathmári (1897-1974), verkis ankaŭ hungarlingvan trilogion, *Hiába* ("Vane"). Éva Tófalvi demonstris la unikecon de tiu "kontraŭ-utopio" en eseo premiita en Belartaj Konkursoj (1995). Jen redaktitaj partoj el ŝia eseo kaj roman-fragmento tradukita de Lariko Golden.

Estas malfacile kompreni verkiston kies verkaro konsistas el originalaj verkoj en du malsamaj lingvoj. Por esploranto la teksto malfacilas eĉ pli se temas pri du tiel raraj lingvoj kiel la hungara kaj Esperanto.

Sándor Szathmári estas unikaĵo en la mondliteraturo. Kiel denaska hungaro kaj spirite denaska esperantisto, li uzis en siaj romanoj, noveloj, studoj kaj dramaj tekstoj ambaŭ lingvojn. Lia personeco estis tiom orientita en la direkto de internaciismo ke liaj origine hungarlingvaj verkoj ŝajnas esti kvazaŭ origine Esperantaj.

Tia estas ankaŭ lia elstara romano, kuŝinta en tirkesto dum ne malpli ol 59 jaroj (!). Temas pri la tria parto de la trilogio *Hiába* ("Vane"), titolita "La estonteco".

Szathmári (kiun mi persone ne konis) ofte menciis en sia aŭtobiografio kaj intervjuoj ke komence de la 30-aj jaroj li verkis trilogion pri la senesperaj homaj klopodoj plibonigi la homan sorton. Tiun ĉi inspiron li ricevis de unu sia amiko, pentroartisto Péter Illésy, kiu foje diris al Szathmári: "Mi havas unu temon: supre, en la maldekstra

angulo, sidas Budho en sia tipa pozo kaj meditas. En la dekstra angulo predikas Jesuo. Malsupre silentas la Sfinkso, duone kovrita de sablo. Meze estas la malkreska luno. Ĉu vi ne povus doni al tio trafan titolon?"

Szathmári respondis: "Vane".

Poste li rakontas: "Li (t.e. Illésy) ne pentris la imagitan bildon, sed la titolo ekvivis en mi kaj mi decidis priskribi tiun ĉi titolon kiel romanon. . . La libron mi verkis inter

Sándor Szathmári: *Vane* – La estonteco (fragmento)

En 2082 Kálmán Hajós ricevas permeson fondi ene de la hungaria soveto sian utopian kolonion, kie la homoj vivu pli bonan, pli puran vivon. Sed tuj post la unuaj tagoj evidentiĝas ke la eksteraj opini-diferencoj ne restis eksteraj. . . Fine la partio de la "antropistoj" venkas en sanga batalo kontraŭ la marksistoj, kiuj estis lojalaj al la ekstera soveta lando. Hajós en la lasta momento elektas la flankon de la antropistoj, tial oni lasas lin en lia posteno. Komenciĝas la antropisma reorganizo de la kolonio kun la gvido de kelkaj elektitaj komisiitoj.

[. . .]

Pasis tagoj kaj semajnoj, sed la soveto daŭre ne atakis. De la kolonio neniu kuraĝis eliri, eĉ telefone oni ne komunikigis. Pretiĝis kaj prov-funkciis la materi-transformilo. Oni alĝustigis ĝin al fero kaj aluminio. Tiuj du metaloj estas necesaj partoj de ĉiuj maŝinoj. Rezulte de la funkciado de la aparato ambaŭ metaloj transformiĝis al plumbo en kelkaj minutoj, sed produktante tiom da varmo ke ili unue fandiĝis. Neniu problemo, des pli bone.

Dume oni organizis ankaŭ la klerigan laboron, en formo

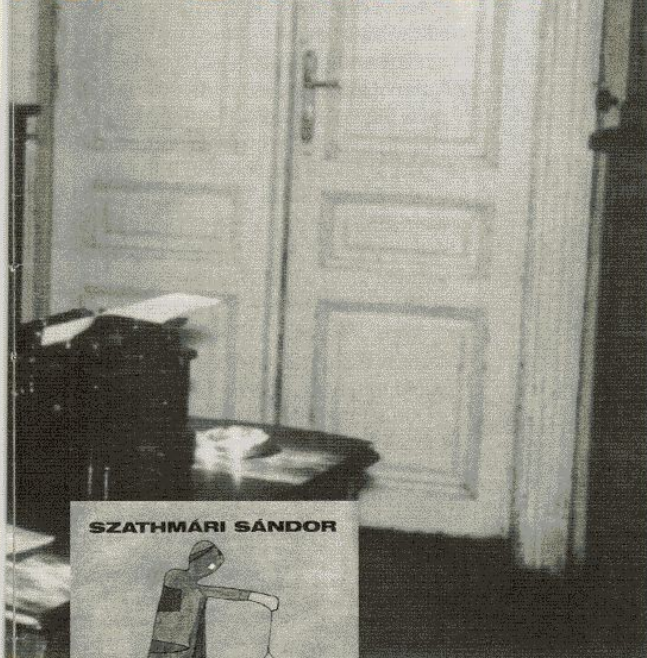
de diskutvesperoj. En ĉiu kunveno la gvidanto levis unu demandon, al kiu ĉiuj reagis. Ĉiuj ĝojis pri tiu granda demokratieco.

— Vidu — oni diris —, eksterne oni simple rakontis dum la ceremonioj kion ni devas kredi, dum ĉi tie la maŝinistaro mem pridiskutas la problemojn en nobla konkuro.

Sed la diskutoj tiumanieraj plej ofte fariĝis senfinaj. Neniu sukcesis konvinki la alian, kaj ofte oni eĉ ne scias kiu el la diversaj opinioj estas pli proksima al la antropisma pensmaniero.

Oni levis la demandon kio aŭ kiu estu la decida forumo de la diskutoj. Multaj diris ke la antropismo, kiel perfekta socia egaligo de potencialoj, povas akcepti nur voĉplimulton de la maŝinistoj. Sed estis objetite ke ankaŭ la maŝinistoj ne povas esti konsiderataj kiel egalaj laŭ la intelekta potencialo, tial ke ĉe multaj el ili la kapabloj restas ankoraŭ subpremitaj de la antaŭa edukado, ĉar la marksistoj ja ne povas kalkuliĝi eĉ kiel maŝinistoj. Eĉ se ilia profesio estas maŝinista, ilia pensmaniero estas tamen

ra Orwell

Sándor Szathmári
en sia hejmo

La titolpaĝo de la
hungara, ĝis nun sola,
eldono (1991) de "Vane",
kiun prizorgis Éva Tófalvi.

1931-1932... Laŭ mia konvinko esenca manko estas en la homa naturo mem. Ĉiam levigis antaŭ mi pli kaj pli alten *La tragedio de l' homo* [de Imre Madách — Ē.T.], la rekonno de la leĝo pri la eterna malfeliĉo... la homo en ĉiu tempo travivos la samon. El la sango de la profetoj ĉiam elkreskos nova tiranismo... kun la samaj fenomenoj, tamen la homo ĉiutempe esperos ke la eraro troviĝas nur en la slogano kaj ke novaj doktrinoj kaj nova slogano ĉion reĝustigos. La homo eĉ kredos ke la ekzistanta socia sistemo estas esence alia ol la antaŭa, nur ne efektive aŭtenta, sed ke tia estos la sekva... Mi tre klare vidis la funkciadon de la malnova instinkto de interbatiĝo, kiu ĉiam kaŭzos malkonkordon kaj subpremon, kaj ke la homo mem elpensos ĉiam ion por povi interbatiĝi" — diras Szathmári en sia aŭtobiografio.

Pri la trilogio li parolis "nebule", ŝajnigante ke ĝi ne plu ekzistas, kvazaŭ li mem estus ĝin estinginta.

Dank' al Dio li ne faris tion. Li transdonis la verkon al sia bona amiko esperantista Kálmán Pandur (mortinta en februaro 1995). Kaj tiu ĉi amiko konservis la manuskripton, malgraŭ tio ke ĝia kontraŭkomunisma tendenco povus kaŭzi al li seriozajn malagrablaĵojn — se ekzemple polico trackzamenus lian loĝejon. Feliĉe, la romano ne estis defiskita, kaj kiam Pandur eksciis ke mi serĉas tiun ĉi delonge "perditan" verkon, li volonte transdonis ĝin al mi.

Kia surprizo trafis min! Mi povis legi majstroverkon de aŭtoro kiu de longe ne estas inter la vivantoj. Legante tiun ĉi trian volumon de *Vane* — *La estonteco*, paĝon post paĝo mi konvinkiĝis pli kaj pli ke mi tenas enmane trezoron, kiu ne plu rajtas esti kaŝita antaŭ la publiko.

Pri kio temas *Vane* — *La estonteco*? La intrigo okazas en la fora estonteco, 150 jarojn post kiam la romano mem naskiĝis, do en 2082. Szathmári profetas ke en la okdekaj jaroj de la nuna (dudeka) jarcento (ni ne forgesu ke li mortis en 1974) la revolucioj kaŭzos grandajn kaj avantaĝajn ŝanĝojn, sed kelkajn jarojn poste ekregos totala komunisma diktaturo — ankaŭ en Hungario. Kálmán

proleta. Plimulto de la voĉoj povos esti decida nur en fora futuro, kiam la kompleta socia egaligo kunportos ankaŭ la intelektan egaligon.

Fine oni interkonsentis ke la decida forumo estu Pollák mem [la gvidanto de la antropisma partio — *Red.*], parte ĉar li estas unu el la elektitaj komisiitoj, do li plenumas la postulojn de la elekta principo, aliflanke ĉar li ĉiam estis intelekta gvidanto, do ankaŭ liaj kapabloj taŭgas.

Estis kelkaj kiuj objektis ke tio estas revenigo de la malnova, elmodiĝinta aŭtoritat-principo, sed tiuj pli kleriĝintaj riproĉis ilin dirante ke oni devas pensi evoluike: kvankam la nova reĝimo uzas la samajn rimedojn kiel la malnova, ĝi tamen esence malsamas, ĉar antaŭe la ĉefproletaro estis subpremanto de la maŝinistoj, sed nun la gvidantaro estas nur rimedo helpanta efektiviĝi la eksplode kreskintan maŝinistan memkonscion, do esence ĝi estas ĝuste la malo de la reacia aŭtoritat-principo. [...]

Okazis do tiel ke fine de la diskutoj oni malfermis sigelitan koverton, en kiu troviĝis la opinio de Pollák, kaj kies respondo estis plej proksima, tiu gajnis.

Unue oni kontentiĝis per la morala sukceso, sed poste

oni volis pruvi per videblaj signoj la eminentecon de tiuj kiuj tiel gajnis la konkursojn. Kompreneble, ordenojn oni ne povis disdoni, ĉar tio, unu el la ĉefaj manieroj produkti interhomajn diferencojn, estis malakceptita de la antropismo. La absolute homogena homa socio fariĝis la devizo.

Sekve oni trovis la solvon disdoni al la gajnintoj portretojn de Hajós kun lia propramana subskribo: jen denove io same transformale alia ol doni ordenojn. La portreto estis simpla pruvilo kaj ne donis rajton al ia ajn heterogena elstara, kiel ekzemple la granda, kvinpinta stelo de la Markso-ordeno.

Sed nenion oni povas fari tiel ke ĉiuj kontentiĝu, ĉiam troviĝas ĝenuloj; ekzemple iu alparolanto asertis ke tio estas personkulto, kiu ne akordiĝas kun la principo de homogeneco, sed oni klarigis al li ke la metodo ŝajnas sama nur en la metodo, dum ĝi estas esence transformale alia: ĉar en la portretoj oni ne estimas Hajós kiel personon, sed oni festas la novan, liberan homogenecon mem de la maŝinistaro, de kiu Hajós estas nur enkarniga simbolo, la gvidanto. (daŭrigo ĉe p. 204)

☞ Hajós, la juna “kaplaboristo” (en la specifa enfutura lingvonormo de Szathmári tio signifas “intelektulo”) estas opoziciulo, sed tion li ne povas rekte esprimi en totale kontrolata ŝtato. Li volas profiti de la unusola eblo kiun la potenco garantias: fondi aŭtarcian kolonion, kies celo, laŭ la soveta sistemo, estas produkti kaj konsumi pli ekonomie kadre de komunumo kaj tiamaniere helpi la tiel nomatan “evoluo”. Sed Hajós havas kaŝitan celon: li volas demokration en la kolonio, kies gvidanto li fariĝis. Paŝo post paŝo liaj klopodoj fiaskas. La homoj edukitaj en la diktaturo de soveta tipo tute ne komprenas lian intencon. La komunumanoj grupiĝas en diversaj marksismaj-leninismaj sektoj, kiuj interbatalas. Ekregas anarkio, kaj Hajós vole-nevole, eĉ ne rimarkante ŝanĝojn en sia propra animo, fariĝas diktatoro.

Perfekta civitano: Hungara Esperanto-Asocio eldonis en 1988 plenan novelaron de Szathmári.

Fine ne nur li estas murdata sekve de atenco, sed la atenculo mem eksplodigas la tutan kolonion, el kies loĝantoj neniu postvivis.

La verko de Szathmári estas la plej pesimisma negativa utopio. En tiu ĉi verko perdiĝas ĉiu espero. “Insulo” kiel kutima rifuĝejo de la utopiaj verkoj komplete pereas, neniigas. Dume ĉirkaŭ ĝiaj ruinoj ekzistas plu la totala diktaturo...

Laŭ strukturo la romano iom similas al *La besto-farmo* de Orwell, kaj la totalisma atmosfero memorigas la romanon *1984* de tiu aŭtoro. Sed mi emfazas ke Szathmári surpaperigis sian verkon 17 jarojn pli frue ol Orwell eldonis *1984*. Eble Szathmári, se li ne estus rezigninta ĝustatempe eldoni sian romanon, ne ricevus hodiaŭ la epiteton “la hungara Orwell”, sed Orwell estus nomata “la angla Szathmári”.

Laŭ *La du testamentoj de Sándor Szathmári de Éva Tófalvi (Hungario)*

(daŭrigita de p. 203)

— Mi malkontentas ankaŭ pri la gvidado — diris la alparolanto —, en homogena antropisma socio nur la komunumo rajtas gvidi sin mem, gvidantoj eĉ ne ekzistas.

Tiu estis la sola aserto de la pala, juna alparolanto kiun la aŭskultantaro serioze pripensis. Ili konstatis ke la titolo “gvidantaro” estas efektive absurda en homogena socio, kie tiu instanco efektive ne gvidas, nur realigas la komunan volon. Hodiaŭ ne ekzistas rangodiferencoj, ĉiu staras sur la sama ebena kun ĉiu alia. Ene de tiu ebena ekzistas centro kaj rando, sed neniu diferenco laŭ nivelo.

Oni decidis sendi delegacion al Hajós, petante lin ke anstataŭ la prezidenta titolo li elektu ion pli kongruan kun la antropisma pensmaniero. La palulo ankoraŭ diris ion tian ke li celis alie per siaj vortoj, sed la aŭskultantaro iom post iom konvinkigis ke la alparolanto ne vere scias kion li entute volas, kaj oni ĝentile preteratentis lin.

Kiam la delegacio alvenis al Hajós, tiu ĉi tuj aranĝis ke eĉ la nomo de la gvidantaro ne plu enhavu esprimon memorigantan pri la pasinteco, sed esprimu ĝian transformale alian esencon ankaŭ per tio. La komisiitoj venis al la decido ke la prezidenton oni nomos ekde tiam Centra Maŝinisto, kaj la tri ĉefkomisiitojn Ena Cirklo, kio kongruas kun la principoj de la samebena socio. Kiam *Lumturo* publikigis tion, oni bonvenigis ĝin per ĝenerala ĝojkriado, kaj oni ĉirkaŭportadis en procesio kun lampionoj la unuan foton de Hajós kiun li subskribis kiel “Kálmán Hajós, Centra Maŝinisto”. Samtempe pluraj levis la proponon ke Hajós, kiu estas tiom grava kolono de la absoluta homogeneco, estu elektita kiel honora dumviva Centra Maŝinisto, kaj la maŝinistaro, por doni signon de sia dankemo, altigu lian proviz-kvoton al trioblo. Tion kontraŭis nur la palulo, kiu ĉiuokaze estis jam suspektinda. Pluraj vidis en li agenton provokan, senditan de la soveto por renversi la homogenan egalecon vekante disharmonion. Finfine la baza principo de antropismo estas ja la rekompenco de la peno, kaj ĉu ne estus la plej granda maljustaĵo, se tiu kiu penis plej

multe por la egaleco, ne ricevus la merititan kompenson?

La problemo estis nur tio ke Hajós ne akceptis.

Tio naskis diversajn sentojn en la partio. Oni opiniis ke la ofero estis komunuma volo, kiun la Centro ne rajtas kontraŭstari, estante nur efektiviganto de la komunuma volo kaj ne rajtigita al kritikado, ĉar se ĝi repuŝus la oferon, tio signifus ke en iu rilato ĝi staras super ili. Fine, kaj tio estis la ĉefa argumento, la Centro de la libera maŝinista socio ne povas vivi en la samaj cirkonstancoj kiel la sklavo de la proleta reĝimo. Oni devas montri al la ekstera mondo ke en libera patrujo regas bonfarto; la reprezentanta viro devas reprezenti.

[...]

Dume Kardos finkonstruis la materi-transformilon, kaj ĉar ĝi devis kunlabori kun aliaj armilspecoj, oni aranĝis ke la armitaj fortoj disigu al du partoj: oni lasis al Potecki la internan ordigon kaj taskis al Kardos la defendon de la lando. Oni nomis ilin ena kaj ekstera gardistaroj.

Potecki protestis kontraŭ tio. Li timis pritrancĝon de lia potenco, kaj objetis ke tio povas dividi la maŝinistaron, do malrekte ankaŭ la homogenecon. Pollák klarigis ke la homogeneco restos, ĉar ambaŭ armilspecoj laboros por la komuna intereso sur la sama ebena, kvankam en aliaj kampoj.

Potecki ne estis filozofo, ne povis diri ion ajn kontraŭ tio, kaj senprokraste li cedis al la ekstera gardistaro la tankistojn kaj flamjetistojn. Por li restis nur la maŝinpafiloj, la ret-kaptistoj kaj la piedsoldatoj kun fusiloj.

La sekvan tagon Kardos transprenis la taĉmentojn. Nur post tio Potecki konsciigis ke Kardos propradire neglektas lin, kaj ke certe devas okazi iu abomena intrigo malantaŭ lia dorso, kvankam li havas tiom da meritoj ke sen li Hajós ne estus Centra Maŝinisto hodiaŭ. Oni devintus rekompenci lin.

Ankaŭ la taĉment-komisiitoj de la ena gardistaro ne ĝojis pri la malpligrandiĝo de sia formacio. [...]

Plua plifirmiĝo ĉe Unesko

La aktiviĝo de la Unesko-agado de UEA portis pliajn fruktojn en la konferenco de neregistaraj organizaĵoj (NRO-j) la 21-an de novembro en la sidejo de Unesko en Parizo.

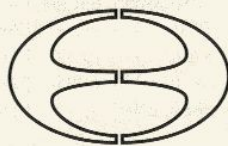
Ĝi estis la unua post la formala kompletigo de la NRO-reformo (vd. sept., p. 146). Ĝenerala direktoro Federico Mayor alparolis la konferencon, emfazante la rolon de NRO-j kiel ponto inter Unesko kaj ordinaraj civitanoj. Li precipe alvokis NRO-jn al konkreta agado kadre de la Unesko-programo de packulturo.

ILEI en operaciaj rilatoj

La delegacio de UEA konsistis el vicprezidantino René Triolle, ĝenerala direktoro Osmo Buller kaj la konstanta Unesko-representanto, d-rino Barbara Despiney. Ili tamen ne estis la sola esperantista delegacio. Nome, lastmomente antaŭ la konferenco venis la ĝojiga informo ke — male al sia antaŭa decido — Unesko asignis la statuson de operaciaj rilatoj ankaŭ al ILEI. Sekve ILEI rajtis partopreni en la konferenco, kaj ĝi sendis reprezentanton, d-ron François Lo Jacomo.

Post la reformo 16 organizaĵoj (i.a. Internacia Asocio de Universitatoj, ĉe kiu UEA lobbias por la aliĝpeto de AIS) estas en asociaj rilatoj kun Unesko, dum 63 (i.a. Internacia PEN) havas

konsultajn kaj 165 operaciajn rilatojn. Krome, 111 organizaĵoj ricevis operacian statuson por unujara provperiodo. Malpli ol duono el la NRO-j kiuj antaŭe havis oficialajn ligojn kun Unesko, trairis sukcese la elprovon de la NRO-reformo. UEA kaj ILEI povas plenrajte gratuli sin pri sia atingo, ne forgesante ke ĝia konservo postulas

daŭran aktivadon. Ĉar krome TEJO rekte rilatas kun la Junulara Fako de Unesko, tiu aktivado plej efike realiĝos per kunordigita sektora agado, kiel priskribite ĉi-revue pasintjare (jul.-aŭg. '96, p. 121): UEA okupiĝos ĉefe pri komunikado kaj kulturo, ILEI pri edukado, TEJO pri junularo.

UEA en la NRO-konsilio

La reordigo de la kunlaboro inter Unesko kaj la NRO-komunumo mult-

rilate ne estas preta, kaj restas multe da malklareco. Por helpi klarigi la situacion ĝis la sekva NRO-konferenco fine de 1998, la ĉi-foja konferenco elektis reprezentajn organojn de la NRO-komunumo: Kontaktkomitaton el dudeko da NRO-j kaj Konsilion el kvardeko da NRO-j. Ilia taskaro estas ankoraŭ iom nebula, sed la unua kunveno de la Konsilio komence de decembro supozeble kreos ian klarecon. UEA fariĝis membro de la Konsilio, kio atestas pri prestiĝo kiun ĝi jam tradicie ĝuas en la NRO-komunumo, kaj metas ĝin en avanan pozicion en la nuna transira periodo.

El la agemo de UEA rezultis lastatempe ankaŭ aliaj, eĉ surprizaj, respondecoj. Unesko invitis d-rinon Despiney al malgranda komitato por prepari konferencon omaĝe al la 100-a datreveno de la malkovro de radiumo. Pasintjare ŝi jam membris en la organiza komitato de Unesko-kolokvo de entreprenoj kaj NRO-j. Sekve de tiu kolokvo kreiĝis Internacia Asocio por Partnereco inter Entreprenoj kaj NRO-j. UEA estas ĝia membro kaj esperas povi plekti en ĝian agadon fakajn asociojn kiel Internacia Komerca kaj Ekonomia Fakgrupo kaj Tutmonda Asocio de Konstruistoj Esperantistaj.

Osmo Buller

☞ Poste Potecki aperis ĉe Hajós, kaj petis ke tiuj membroj de la ena gardistaro kiuj partoprenis la revolucion rajtu porti specialan ĉapelon, por esti iel rekompencataj.

Hajós akceptis.

Sekve Potecki kaj liaj kunuloj fondis la Asocion de Sangintaj Revolucianoj, kaj postulis ke oni levu la provizkvoton de la ĉampionoj de egaleco per dudek procentoj. Tio estu la danko de la komunumo pro tio kion la batalantoj faris en la intereso de la komunumo. [...]

Dume Pollák venis al la ideo ke tiujn kiuj dum la diskut-vesperoj pleje alproksimiĝis al la mondrigardo de la absoluta egaleco, oni ne rajtus lasi perdiĝi. Des pli necesas nun, kiam Potecki kaj liaj kunuloj komencis organiziĝi, kontraŭpezo de bone edukita kaj centrofidelaj gardio.

Tial oni ordonis ke la intelektajn gajnintojn oni enlistigu, kaj el ili oni formis la Societon de Homogena Intelekt.

Poste la Ena Cirklo volonte elektis el tiu societo la taŭgajn personojn por diversaj oficoj. Precipe la taĉment-komisiitoj de la ekstera gardistaro estis elektitaj inter ili, kio grave pligrandigis la intereson pri la diskut-vesperoj kaj kreskigis la ambicion.

Potecki kaj liaj kunuloj fariĝis pli kaj pli koleraĵ.

— Ĉu tiuj estas la ĉampionoj de egaleco — ili diradis — kiuj nun flatas la Centron? Ĉu tio estas egaleco, se personoj arbitre elektitaj de la Centro fariĝas "taĉment-komisiitoj"?

La Ena Cirklo respondis pere de *Lumturo*, deklarante ke ĝi estis elektita de la komunumo por unu jaro, kaj ĉiu kiu vekas malkonkordon, rompas la egalecon. [...]

Potecki kaj liaj kunuloj prezentis al *Lumturo* respond-artikolon, sed tiu laŭ ordono de Hajós ne aperigis ĝin. [...] Sekve kelkaj membroj, kiuj simpatiis kun Potecki, eliris el la redakcio kaj fondis la gazeton *Ardanta Suno de Maŝinistoj*, en kiu ili deklaris kiel bela tipo de demokratio estas tiu en kiu la komuna, oficiala gazeto de la maŝinistoj rajtas publikigi nur la opinion de la Centro; sed ne estas bone inciti la maŝinistaron, ĉar venos malbono, kiam la dormanta leono vekigis.

Tradukis el la hungara Lariko Golden

(El: Sándor Szathmári: *Hiába*, Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1991, p. 201-207)

NOTO: *evoluite* kaj *transformale* estas neologismoj de Szathmári en la hungara originalo, kreitaj por parodiigi ideologiozan lingvajon.